

จากปัญหาธุรกิจกล้วยไม้

ถึงชะตากรรมของชีวิตและการเกษตรไทย

ระพี สาคริก

บทนำ

จากเหตุการณ์เกี่ยวกับ ปัญหาธุรกิจกล้วยไม้ไทย ซึ่งอยู่ๆ ก็เกิดขึ้นเมื่อเดือน สิงหาคม 2545 โดยที่ทราบว่ามีชาวต่างชาติรายใหญ่ ต้องการเข้าลงทุนปลูกกล้วยไม้ในประเทศไทย โดยใช้ทุนประมาณ 35,000 ล้านบาท และใช้ที่ดิน 16,000 ไร่ ได้เสนอขอการสนับสนุนจากคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน

เหตุการณ์ครั้งนี้ ช่วงเริ่มแรกได้สะท้อนพฤติกรรมที่เร่งด่วนมาก จากกลุ่มผู้บริหารประเทศระดับบน ทั้งๆ ที่เป็นเรื่องของชาวต่างชาติ

ความเร่งด่วน มีผลทำให้การดำเนินงานตามขั้นตอน จากด้านบน ส่อแสดงถึงการรวบรัดอย่างผิดสังเกต ครั้นได้รับการคัดค้านจากระดับล่าง กลับมีการตั้งเงื่อนไข ทำให้เหตุการณ์ยืดเยื้อเป็นเวลาร่วม 2 เดือน

เรื่องนี้ หลังจากมีการรายงานข่าวโดยสื่อมวลชนทุกสายด้วยความสนใจเป็นพิเศษ จึงทำให้ประชาชนจากที่ต่างๆ ทั่วประเทศให้ความสนใจและให้การสนับสนุนแก่คนในวงการกล้วยไม้อย่างกว้างขวาง

ทั้งนี้และทั้งนั้น น่าจะมีเหตุผลสืบเนื่องมาจากแรงกดดันเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ภายในประเทศ ได้ทำให้คนจำนวนมากมองเห็นเหตุผลที่สานถึงกันหมดทุกเรื่อง

การเคลื่อนไหว ไม่เพียงเริ่มต้นจากวงการกล้วยไม้ไทยเท่านั้น หากเกิดขึ้นจากทั้งที่เป็นตัวบุคคลและกลุ่มกิจกรรมอื่นๆ อย่างกว้างขวาง

แม้ในด้านการเมือง ก็ได้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มหนึ่งร่วมกันลงชื่อคัดค้าน ส่วนด้านกรรมาธิการ มีสมาชิกวุฒิสภายื่นญัตติด่วนเข้าไปยังกรรมาธิการฝ่ายเกษตร และ

ในด้านสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ก็มีผู้ยื่นญัตติด่วนเข้าไปยังคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจติดตามมาด้วย

เรื่องนี้ได้รับความสนใจ ติดตามมาโดยพลังการสนับสนุนจากทุกฝ่าย จึงเป็นเรื่องน่าคิดมาก

เริ่มจากผลได้ผลเสียต่อวงการกล้วยไม้ไทย

เพื่อให้การพิจารณาสามารถมองเห็นภาพปัญหาอย่างลึกซึ้ง ก่อนอื่นใคร่ขออนุญาตกล่าวถึงเหตุและที่มาของวงการกล้วยไม้ไทยจากช่วงเริ่มแรก

เรื่องนี้เกิดจากบุคคลผู้หนึ่ง ซึ่งย้อนกลับไปคิดถึงอดีตของสังคมไทย ทำให้มองเห็นปัญหาต่างๆ เท่าที่ผ่านพ้นมาแล้วทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เกี่ยวกับความไม่เท่าเทียมกันของคนในสังคม

ประสบการณ์ในการเรียนรู้จากรากฐานตนเองอย่างอิสระ ทำให้ความคิดริเริ่มในการพัฒนางานกล้วยไม้และการนำปฏิบัติ เกิดขึ้นบนพื้นฐานการพึ่งตนเองมาตลอด

แม้แต่อุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการค้นคว้าวิจัย ล้วนได้มาจากสิ่งซึ่งเก็บของเหลือใช้บนพื้นดินมาประดิษฐ์คิดค้น จนกระทั่งประสบผลสำเร็จอย่างเป็นขั้นเป็นตอนเรื่อยมา

จากรากฐานจิตใจที่เปิดกว้าง เพื่อให้กับทุกคน เริ่มต้นจากคนไทยด้วยกันเอง จนกระทั่งขยายเครือข่ายออกไปสู่คนทั่วโลก โดยไม่มีใครคาดคิดมาก่อนแม้แต่ชาวต่างประเทศ ได้ทำให้กล้วยไม้ไทยรวมถึงคนไทยรู้สึกชื่นชม และเข้ามาสนใจให้ความร่วมมืออย่างกว้างขวาง

ซึ่งแน่นอนที่สุด ย่อมมีอีกด้านหนึ่งให้ความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในประเทศต่างๆ เกิดความต้องการที่จะพัฒนาในด้านกล้วยไม้ขึ้นมาเช่นเดียวกับประเทศไทยบ้าง ซึ่งก็เป็นธรรมดาของมนุษย์

อนึ่ง รากฐานการศึกษาของคนไทยจำนวนมาก ถูกอิทธิพลวัตถุข้ามชาติเข้ามาครอบงำทำลาย มีผลทำให้อ่อนแอมากขึ้น แต่ก็หาใช่ว่าสภาพดังกล่าวจะเกิดขึ้นกับทุกคนไม่

ดังนั้น รากฐานการพึ่งตนเองที่เข้มแข็งของผู้ริเริ่ม จึงมีการซึมซับเข้าไปสู่ชนรุ่นหลัง แม้ไม่ใช่ทั้งหมด ทำให้คนในวงการกล้วยไม้ไทยส่วนหนึ่งมีศักยภาพในการดิ้นรนชวนขวาย หาความรู้ด้วยตนเองจากทุกเรื่อง จึงมีผลช่วยให้มองเห็นปัญหาต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้ง แม้ในเรื่องการตลาด ดังจะพบข้อพิสูจน์ได้ว่า คนในวงการกล้วยไม้ไทยสามารถเจาะตลาดด้วยตนเองได้อย่างกว้างขวางจนกระทั่งถึงระดับโลก

หลังจากช่วงเริ่มแรกของการพัฒนา จากจุดเล็กที่สุด ซึ่งอยู่ใกล้พื้นดินที่สุดเมื่อปี 2490 สิบปีแรกผู้ริเริ่มรู้สึกเสมือนว่าตัวเองยืนขึ้นอย่างโดดเดี่ยว หลังจากนั้นจึงมีเยาวชนกลุ่มหนึ่งเข้ามาสนใจให้การรับใช้และเรียนรู้

จากนั้นมาจึงมีการขยายเครือข่ายกว้างขวางออกไปสู่ระดับประเทศ จนกระทั่งถึงระดับโลกอย่างเป็นธรรมชาติ นอกจากนั้นการได้รับความศรัทธา จากภายนอกก็ยังทำให้มีการขยายขอบข่ายกว้างขวางออกไปเสมือนเป็นเงาตามตัว

จากช่วงปี 2490 ถึง 2530 นับเป็นเวลา 30 ปีเต็มที่มีการพัฒนางวงการกล้วยไม้ไทย ยืนหยัดอยู่บนขาตัวเองอย่างเด่นชัด

ช่วงปี 2530 เราได้พิสูจน์ตัวเองถึงผลที่ได้รับทางเศรษฐกิจ ทำให้อำนาจรัฐก้าวเข้ามาให้การยอมรับกล้วยไม้ไทยว่าเป็นพืชเศรษฐกิจอย่างหนึ่ง จนกระทั่งถึงขณะนี้ รัฐได้ประกาศยอมรับกล้วยไม้เป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญระดับสูงสุดชนิดหนึ่งของประเทศ

ทั้งนี้และทั้งนั้น เรายังมองเห็นอนาคตที่จะก้าวต่อไป ซึ่งไม่เพียงเท่านั้น หากในส่วนตัวของจิตใจยังหวังว่า วงการกล้วยไม้ไทย แม้จะเป็นน้องใหม่ หากเทียบกับพืชผลอื่นๆ แล้ว น่าจะเป็นต้นแบบให้มีการนำไปคิดค้นหาความจริงว่า เหตุใด เพียงช่วงเวลาไม่เกิน 50 ปี จึงสามารถพัฒนาตนเองขึ้นมาได้ถึงระดับโลกให้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง

ซึ่งแน่นอนที่สุด ความโดดเด่นของวงการกล้วยไม้ไทย ย่อมทำให้ชนชาติอื่นรู้สึกพิศวาส ซึ่งก็เป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ที่คนไทยด้วยกันเอง ที่ขาดการรู้ความจริงจากการเริ่มต้นพัฒนางวงการกล้วยไม้ไทยได้อย่างถึงรากฐาน

จากเหตุดังกล่าว กลุ่มบุคคลที่แสวงโอกาสขึ้นไปอยู่ระดับบนจำนวนไม่น้อย ยิ่งขึ้นสูง ยิ่งลืมความสำคัญพื้นดินของตัวเอง จึงขาดความสนใจที่จะสำนึกได้ถึงอดีตความเป็นมา

หากคิดเปิดโอกาสให้ชนต่างชาติเข้ามาแทรกแซงอย่างปราศจากการรู้เท่าทัน นอกจากนั้น อาจมีบางคนคิดหวังที่จะได้รับส่วนแบ่ง แฝงอยู่ในเงินก้อนใหญ่อีกด้วย

หากมองที่ผลได้ผลเสียของเรื่องนี้ บุคคลผู้มีวิญญานความรักและรู้คุณค่าของแผ่นดินตัวเองอย่างลึกซึ้ง ย่อมมองเห็นความจริงได้ว่า การปล่อยให้คนต่างชาติเข้ามามีส่วนถือครองที่ดินอันเป็นสิทธิของคนไทยโดยสมบูรณ์ ไม่ว่าจะมาประกอบอาชีพอะไรก็ตามควร ถือได้ว่ามีผลเสียทุกประตุ หรืออาจเปรียบได้ดุษการนำพื้นฐานชีวิตคนทั้งชาติไปมอบให้ชนต่างชาติเข้ามาถือครอง ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ

ส่วนเหตุผลอื่นๆ ที่หยิบยกมาชี้แจงถึงเหตุและผลระหว่างสองฝ่ายอย่างกว้างขวาง หากรู้ได้ว่าแผ่นดินไทยเป็นสิ่งที่มีความค่าสำหรับชีวิตไทยอย่างที่สุด ย่อมเห็นได้ว่าสิ่งเหล่านั้นคือรายละเอียดทั้งหมด

สำหรับวงการกล้วยไม้ไทยแล้วมีข้อเสียสำคัญๆ คือ

1. ความคิดในการนำชนต่างชาติมาลงทุนประกอบอาชีพบนผืนแผ่นดินไทย ไม่ว่าจะทั้งหมด หรือจะเข้าหุ้นร่วมกับคนไทย แม้มือหุ้นไม่กี่เปอร์เซ็นต์ก็ตาม คือการปิดโอกาสคนไทยด้วยกันเองในการพัฒนาตนเองขึ้นมาได้อย่างอิสระ

ยิ่งในด้านการจัดการศึกษา แทนที่จะมีผลทำให้เยาวชนเติบโตขึ้นมาจากรากฐานตนเองอย่างรู้เหตุรู้ผล ผู้ใหญ่กลับเป็นเครื่องมือถ่ายทอดอิทธิพลวัตถุก้ามชาติเข้ามาทำลายวิญญานความเป็นไทแก่ตนเองหนักมากยิ่งขึ้น ดังนั้นแม้คนไทยจะถือหุ้นมากกว่าคนต่างชาติแค่ไหน หากมองที่รากฐานซึ่งควรจะลึกซึ้ง ย่อมสู้กันไม่ได้อยู่แล้ว

2. วงการกล้วยไม้ไทย ได้รับการปูพื้นฐานให้พึ่งตนเองมาแล้วแต่อดีต จนกระทั่งถึงบัดนี้ จึงมีความเข้มแข็งเหนือกว่าเกษตรกรในด้านอื่นๆ ดังนั้นผลที่ปรากฏเห็นได้ชัดเจน ทำให้กล้วยไม้ไทยเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ดังนั้น หากปล่อยให้คนต่างชาติเข้ามาแทรกแซง สิ่งสำคัญก็คือ เขาจะฉกฉวยเอาความมีชื่อเสียงของประเทศไทยในระดับโลกไปห่อหุ้มสินค้าเพื่ออำนวยความสะดวกทางเศรษฐกิจแก่เขาอย่างง่ายที่สุด

3. พื้นฐานการตลาด ส่วนหนึ่งอยู่ที่การพัฒนาความหลากหลายของผลผลิต คนในวงการกล้วยไม้ไทยได้รับการพัฒนาขึ้นมา ทำให้มองสิ่งต่างๆ จารากฐานที่เปิดกว้าง ดังนั้น

อย่างน้อยเท่าที่ช่วงเวลาผ่านพ้นมา เราได้สร้างความหลากหลายในด้านผลผลิตให้กว้างออกไปถึงระดับหนึ่ง

กรณีนี้ประเทศที่เข้ามาขอสนับสนุนการลงทุนในประเทศไทย หากมองย้อนกลับไปยังประเทศเขาเอง จะพบว่า การสร้างความหลากหลายให้กับผลผลิตยังมีข้อจำกัดอยู่ในวงแคบมาก หากเข้ามาถือครองอำนาจการผลิตโดยใช้ท้องถิ่นของไทย น่าจะมีผลขยายความหลากหลายของการใช้พันธุ์ไม้ที่คนไทยได้สร้างสมมาแล้ว เพื่อนำเข้าไปรวมไว้บนพื้นฐานเดียวกัน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการแทรกซึมผ่านจุดอ่อน เพราะการจัดการศึกษาของไทย ยังขาดการพัฒนารากฐานความเข้มแข็งให้คนไทยสามารถต้านทานอิทธิพลเงินและวัตถุซึ่งเป็นที่รู้ๆ กันอยู่แล้ว

4. ความคิดพื้นฐานของผู้ที่ขึ้นไปครองอำนาจระดับสูง รวมทั้งกำหนดนโยบายในการพัฒนาประเทศซึ่งมองเห็นช่องว่างที่ได้ระบุไว้ในกฎหมายอย่างชัดเจน หากนำมาคิดวิเคราะห์และตีความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่เปิดช่องว่างเอาไว้ว่า ด้านใดที่คนไทยยังทำไม่ได้ ควรให้ต่างชาติเข้ามาร่วมลงทุนเพื่อหวังความช่วยเหลือจากด้านนั้น

การคิดแบบนี้ สะท้อนให้เห็นว่าขาดการรู้ธรรมชาติของคนที่จะมีรากฐานจิตใจผูกพันอยู่กับพื้นดินอย่างลึกซึ้ง ถ้ารู้ได้ย่อมเห็นสังขรณ์ได้ว่า โฉนดเลขชนต่างชาติจะรักและซื่อสัตย์ต่อแผ่นดินเช่นคนไทย ดังนั้นการหวังให้เขาเข้ามาช่วยเหลือก็คงเป็นความช่วยเหลือที่ขาดความจริงใจมากกว่า

ความคิดดังกล่าว มีผลปิดกั้นโอกาสคนไทยเอง ในสิ่งที่ยังทำไม่ได้ แทนที่จะสำนึกถึงความสำคัญของคนไทยไว้เหนือคนต่างชาติ และหาทางพัฒนาคนให้สามารถทำได้ในอนาคต การคิดแบบปิดตัวเองย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมในลักษณะทำลาย ดังจะพบได้จากผลการจัดการศึกษาซึ่งทำลายวิญญาณการพึ่งตนเองของชนรุ่นหลังหนักมากยิ่งขึ้น

การที่คิดว่า สิ่งใดคนไทยทำไม่ได้จะสนับสนุนให้ชนต่างชาติเข้ามาทำ แท้จริงแล้วก็คือ การชักศึกเข้าบ้านตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลจากวัตถุข้ามชาติมีผลทำให้คนท้องถิ่นคิดแบบนี้กว้างขวางมากขึ้น

5. หากรากฐานความคิดอิสระและเปิดกว้าง ย่อมรู้ได้ว่าถ้าคนไทยได้รับโอกาสให้คิดได้เองอย่างอิสระ แม้สิ่งซึ่งชนชาติอื่นทำอยู่แล้ว แต่คนไทยยังทำไม่ได้ วันหนึ่งย่อมทำได้ อีกทั้งยังอาจก้าวไกลมากกว่าด้วย

หากไม่ลืมสิ่งที่หลายคนเคยปรารถนาไว้ว่า แผ่นดินไทยมีโอกาทำอะไรๆ ได้อย่างหลากหลาย เนื่องจากมีทรัพยากรเป็นจำนวนมาก แต่การคิดได้เองอย่างอิสระ ควรเกิดจากการมองเห็นคุณค่าของพื้นดินซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดของตนและใช้สิ่งนี้เป็นพื้นฐาน

การที่คนต่างชาติก่ออ้างว่า จะมาผลิตกล้วยไม้สกุลฟาแลนนีพซิสนั้น นิสัยกล่าวอ้างก็คือการหาเหตุเพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือหลอกลวงให้ผู้ที่คิดไม่ถึงหลงเชื่อ ยิ่งในช่วงที่คนไทยกำลังเริ่มต้นผลิตกล้วยไม้สกุลนี้เป็นผลสำเร็จแล้วด้วย หากรู้เท่าทันย่อมรู้ความจริงว่า ต้องการมาปิดกั้นการผลิตโดยคนไทย ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากหากเราผลิตได้ ต้นทุนการผลิตย่อมต่ำกว่าสิ่งซึ่งเขาผลิตอยู่แล้ว นอกจากนั้นยังมีผลขยายขอบข่ายความหลากหลายของพันธุ์ไม้ที่เคยผลิตอยู่ก่อนให้กว้างขวางออกไปอีก จึงเป็นการเพิ่มพลังในด้านการตลาดของกล้วยไม้ให้มีศักยภาพสูงมากยิ่งขึ้น

6. ที่สำคัญที่สุดน่าจะได้แก่การเข้ามาถือครองที่ดินเป็นจำนวนมหาศาลจากรายใหญ่รายเดียว ย่อมมีผลทำลายที่ดินในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของคนไทยรายย่อย ซึ่งกรณีนี้ได้เกิดขึ้นแล้ว จากการใช้คนไทยที่เห็นแก่เงินเป็นเครื่องมือเข้ามากว้านซื้อที่ดินจากเกษตรกรเป็นร้อยๆ ราย ยิ่งกว่าการสร้างสนามกอล์ฟขนาดใหญ่เพื่อสนองความสำราญแก่คนต่างชาติและคนไทยที่ร่ำรวย

ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากเราทราบว่า ก่อนที่จะเสนอเรื่องเพื่อขอรับการสนับสนุนจากอำนาจรัฐ ได้ส่งเงินกว่า 3,000 ล้านบาทเข้ามาให้คนไทยกว้านซื้อที่ดินรวมถึงการปรับที่ และมีการตัดคลองชลประทานจากเขื่อนป่าสักเพื่อระบายน้ำเข้ามาใช้ในการนี้แล้วด้วย

7. พื้นดินมีความสำคัญต่อชีวิตคนท้องถิ่นในระดับพื้นฐาน ทั้งด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และในด้านการพัฒนารากฐานจิตใจให้มีความเป็นไทยแก่ตนเองอยู่ได้อย่างมั่นคง

ในบรรยากาศของสังคมไทย ช่วงหลังๆ ได้มีเสียงปรารภกันมาเป็นครั้งคราวแล้วว่า ยิ่งเรียนสูง รากฐานจิตใจคนส่วนใหญ่ก็ยิ่งห่างจากพื้นดินมากขึ้น ปัญหาดังกล่าวขึ้นอยู่กับพื้นฐานการจัดการศึกษา แต่สิ่งดังกล่าวก็หาได้รับการแก้ไขให้เห็นผลอย่างจริงจังไม่ หากกลับปล่อยให้เกิดปัญหาแก่สังคมรุนแรงยิ่งขึ้น จนถึงขั้นทำให้ประเทศชาติใกล้จะถึงจุดล่มสลายเข้าไปทุกขณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการเกษตร ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของชีวิตคนไทยทั้งชาติ

8. หากถามว่าวงการกล้วยไม้ไทยจะเจริญก้าวหน้าต่อไปได้หรือไม่ คงมีคำตอบอย่างชัดเจนแล้วว่า ถ้าประเทศชาติไม่อาจได้รับการกู้อิสรภาพทางจิตใจให้พื้นกลับคืนสู่สภาพปกติได้ ไม่เพียงวงการกล้วยไม้ไทยเท่านั้น แต่ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีสัจธรรมอยู่บนแผ่นดินผืนนี้ ซึ่งควรอยู่ในมือคนไทยโดยสมบูรณ์ จะถูกเปลี่ยนไปอยู่ในอุ้งมือของชนต่างชาติ ส่วนชีวิตคนไทย คงจำต้องตกเป็นทาสรับใช้ไปในที่สุด

จากปัญหาธุรกิจกล้วยไม้ไทยสานถึงการเกษตรทั่วไป

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า วงการกล้วยไม้ไทยซึ่งมีรากฐานพึ่งพาตนเองอย่างชัดเจน ทำให้มีโอกาสพัฒนาตัวเองขึ้นมาได้ในขณะที่กลุ่มบุคคลผู้ฉกฉวยโอกาสยังไม่ได้คาดคิดมาก่อน แม้ว่าจะต้องต่อสู้กับกลุ่มผลประโยชน์เก่าอย่างหนักหน่วง จนกระทั่งทำให้สามารถลุกขึ้นยืนหยัดได้อย่างภาคภูมิใจ และได้รับการยอมรับจากคนทั่วโลก

ดังนั้นเหตุการณ์ครั้งนี้ แม้ไม่ใช่ครั้งแรก อีกทั้งส่งผลกระทบหนักมากกว่าครั้งก่อนๆ แต่หลายคนก็เชื่อว่าน่าจะสามารถผ่านพ้นวิกฤติมาได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ แม้ผ่านพ้นมาได้ก็ตามย่อมส่งผลเสียหายแก่เศรษฐกิจพื้นฐานของแผ่นดิน โดยที่เชื่อว่า ปัญหาที่ดินของเกษตรกรซึ่งเคยทำการเกษตรอยู่แล้วได้ถูกอำนาจเงินจากชนต่างชาติเข้ามาทำลาย คงต้องกลายเป็นปัญหาที่ค้างคาต่อไปสู่ออนาคต

ธรรมชาติของปัญหาที่เกิดจากคน คงไม่มีสิ่งใดจะสามารถหยุดยั้งอยู่ได้เพียงแค่นี้ ดังนั้นในอนาคตน่าจะเกิดขึ้นอีก แม้อาจมีรูปแบบแตกต่างไปจากครั้งนี้

แม้วงการกล้วยไม้จะเป็นน้องใหม่ซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นเมื่อประมาณไม่เกิน 50 ปี แต่เนื่องจากมีรากฐานที่มั่นคงแข็งแรงจึงผ่านพ้นมาได้ นอกจากนั้นยังมีปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากบนพื้นฐานสังคมที่นิยมวัตถุ หลายสิ่งหลายอย่างจึงขึ้นกับตัวบุคคล ส่วนการสืบทอดจิตวิญญาณสู่ชนรุ่นหลัง ย่อมตกอยู่ในสภาพอ่อนแอมากขึ้นเป็นลำดับ จึงไม่มีสิ่งใดจะเป็นหลักประกันในความมั่นคงให้มั่นใจได้

นอกจากนั้น ในเมื่อสภาพปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นกับวงการกล้วยไม้ไทยซึ่งยังมีรากฐานแข็งแรง หากเกิดขึ้นกับพืชผลอย่างอื่น ก็คงยากที่จะต้านทานกระแสดังกล่าวเอาไว้ได้

การที่คนจำนวนมาก ซึ่งครั้งหนึ่งเคยตกอยู่ในสภาพที่กล่าวได้ว่าเป็นพลังเงียบ ลุกขึ้นมาให้การสนับสนุนรวมทั้งให้กำลังใจ ย่อมสะท้อนให้เห็นความจริงแล้วว่า ขณะนี้ภัยอันตรายซึ่งมีผลทำให้สังคมไทยจำต้องล่มสลาย กำลังเข้ามาใกล้ชิดตัวเราทุกคนมากขึ้นเป็นลำดับ ร่วมกับความศรัทธาซึ่งตัวบุคคลที่เป็นผู้นำได้สร้างสมไว้เป็นเวลาช้านานแล้ว

จึงใคร่ขอฝากแง่คิดที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดไว้ให้คนไทยทุกคนที่มีวิญญาณความรักแผ่นดินของเราได้นำไปพิจารณาว่าแต่ละคนร่วมมือกันได้อย่างไร

ผู้เขียนเชื่อว่าทุกคนสามารถร่วมมือกันได้ อย่างเท่าเทียมกันหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากแต่ละคนหวนกลับมาทบทวนค้นหาความจริงจากใจตนเอง น่าจะมีผลชำระล้างความโลภที่อยู่ใใจให้ลดน้อยลงไป ย่อมทำให้รากฐานตัวเองเกิดความแข็งแรงเพิ่มมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังใช้สิ่งดังกล่าวเป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตเพื่อการปฏิบัติที่มีผลสู่กับใจตนเองให้มั่นคงอยู่ได้ เพื่อต่อสู้กับอิทธิพลเงินและวัตถุ แม้จะเข้ามาล้อมรอบตัวเรามากมายแค่ไหน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ใหญ่ควรหวนกลับไปมองชนรุ่นหลังด้วยความรู้สึกรับผิดชอบ และปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่เพิ่มพูนความเคารพรักรักและศรัทธาอย่างดีที่สุด

กับอีกด้านหนึ่ง ผู้ที่รู้สึกได้แล้ว ควรมุ่งมั่นทำงานจากรากฐานตนเองให้ดีที่สุด อย่างปราศจากข้ออ้างใดๆ ทั้งสิ้น